

De Europese 'eenwording'

Lodewijk Wiegersma is landschapsarchitect in binnen- en buitenland. Hij heeft zijn opleiding gevolgd op de Architectenschool in Kopenhagen. Na zijn opleiding heeft hij gewerkt bij verschillende bureaus en de afdeling landschapsarchitectuur van Staatsbosbeheer. Sinds 1978 werkt hij zelfstandig en is hij ook voor tien jaar part time docent geweest aan de Wageningen Universiteit. De laatste jaren is hij betrokken bij het onderwijs en onderzoek van de landbouwhogeschool in Kopenhagen. Vanwege zijn ervaring in binnen en buitenland, heeft hij een essay geschreven over landschapsarchitectuur in Europa.

Lodewijk Wiegersma
Landschapsarchitect
lodewijkwiegersma@hotmail.com

Verscheidenheid

Eens was er een grote verscheidenheid in de manier waarop tuinen en parken werden aangelegd en vormgegeven.

Dat hing samen met de culturele belangstelling en de welvaart in een bepaald land - in een hoogconjunctuur wordt de ontwikkeling van de kunsten en architectuur vaak bevorderd - en met de aard van het landschap. Zo is te zien dat ten tijde van de Moorser overheersing van zuid Spanje de prachtigste binnentuinen zijn gemaakt en in het Frankrijk van Lodewijk XIV le Nostre de gelegenheid kreeg grote en kostbare parken aan te leggen. In dezelfde periode deden de prinses van Oranje hun best om de tuinkunst in de Nederlanden tot bloei te brengen met Honselersdijk en het Loo (afbeelding 1) als fraaie voorbeelden.

Over hoe landschap en tuinkunst met elkaar in verband staan, heeft de Deense tuinarchitect C.Th. Sørensen een interessante hypothese opgebouwd toen hij bezig was met het schrijven over de geschiedenis van de Europese tuinkunst. Hij had al vele jaren daaraan vooraf gaand een groot aantal historische tuinen en parken in Europa bezocht, van Villa Lante in Italië tot Stowe in Engeland. Bij het overzien van al die prachtige tuinen kwam hij plotseling tot het inzicht dat het tuinontwerp direct verband hield met de *genius loci*. Met andere woorden: dat het tuinontwerp een vertaling was van de eigenschappen en kwaliteiten van de plek, een vertaling van de diverse (cultuur)landschappen. Hij gebruikt hiervoor het woord "stileren". Stileren is het geven van een vereenvoudigde, in de regel stijlvaste, vorm. Een tuinhistoricus zou niet op deze gedachte gekomen zijn, een landschapsarchitect dus wel. Deze ontdekking bracht hem ertoe de tuinkunstgeschiedenis niet te beschrijven volgens de gebruikelijke stijlperiodes als renaissance en barok, maar de verschillende stijlen te noemen naar het land, waar ze zijn ontstaan en bloei hebben gekend.

Hij komt zo tot vier gestileerde landschapsvormen, naast de eigenlijke, om-

haagde tuin.

Het gestileerde irrigatielandschap in Spanje, bijvoorbeeld Alhambra.

Het gestileerde bergbeeklandschap in Italië met Villa Lante als voorbeeld; Het gestileerde rivierenlandschap in Frankrijk (en Nederland), met de parken van Le Nostre als voorbeeld en het gestileerde heuvellandschap van Engeland met de parken van Brown.

Deze verschillende stijlvormen hebben elkaar in de tijd opgevolgd en hebben zich soms meer, soms minder over Europa uitgebreid. Ze zijn geleidelijk in elkaar overgegaan of hebben elkaar verdrongen zoals de romantische tuin veel baroktuinen heeft uitgewist. Een ongelooflijk, bijna barbaarse ontwikkeling.

Halverwege de vorige eeuw was er nog steeds sprake van verscheidenheid in de tuinarchitectuur in Europa. In Frankrijk was er sinds Le Nostre niets meer gebeurd op het terrein van de tuinkunst dat de moeite waard was. België was altijd al een land, waarover in Nederland alleen smalend gesproken kon worden en in Duitsland moest alles zeer ecologisch zijn. Alleen Denemarken had een goede naam in die tijd.

Toen gebeurde er plotseling iets, dat verrijkend en verrijkend effect zou hebben op het vak. In Parijs werd een internationale prijsvraag uitgeschreven voor een park op een voormalig abattoir terrein in de stad. Meer dan 400 inzendingen kwamen binnen vanuit alle kanten van de wereld. Pijnlijk voor het wat slaperige vakgebied van de tuinarchitect was, dat het architecten waren die de prijsvraag wonnen. Niet met kant en klaar plannen, maar met structuren, patronen en scenario's.

Sindsdien is er veel gebeurd. Het vakgebied bleek ineens rijk te zijn aan mogelijkheden en men had elkaar internationaal gevonden. Park de la Villette, zoals het park werd genoemd, bleek het startsein voor nieuwe ontwikkelingen, die vooral door de computer werden voortgedreven en door een vergroting van de internationale contacten werd verstevigd.

De computer

De veelzijdige computer, die de meest ingewikkelde oplossingen kan tekenen en de meest prachtige presentaties kan produceren heeft een vaste plaats op de architectenbureaus veroverd. Het grafische beeld dat kan worden opgeroepen is zo verleidelijk; kijk eens al die blije mensen, kinderen met vliegers en skaters, jong geliefden en ouderen op een bank. Het is alles zo echt (afbeelding 3). De buitenkant (van het plan) is belangrijker geworden dan de eigenlijke inhoud, met een vervlakking van het vak als resultaat. Het gebruik, het onderhoud en de kosten krijgen minder aandacht. De afstand tot de gebruiker lijkt groter te zijn geworden door het gebruik van dit wonderlijke apparaat (ondanks alle inspraak waar architecten mee te maken hebben.)

Men kan zich in alle ernst afvragen of de komst van de computer voor het zachte vak, dat de tuin-en landschapsarchitectuur nu eenmaal is, wel zo een zegen is. De programma's, die dit alles mogelijk maken worden overal in Europa gebruikt; vandaar dat al deze ontwikkelingen overal in Europa plaatsvinden en blijkbaar zo sterk zijn, dat geografische en culturele verschillen er niet meer zo toe doen.

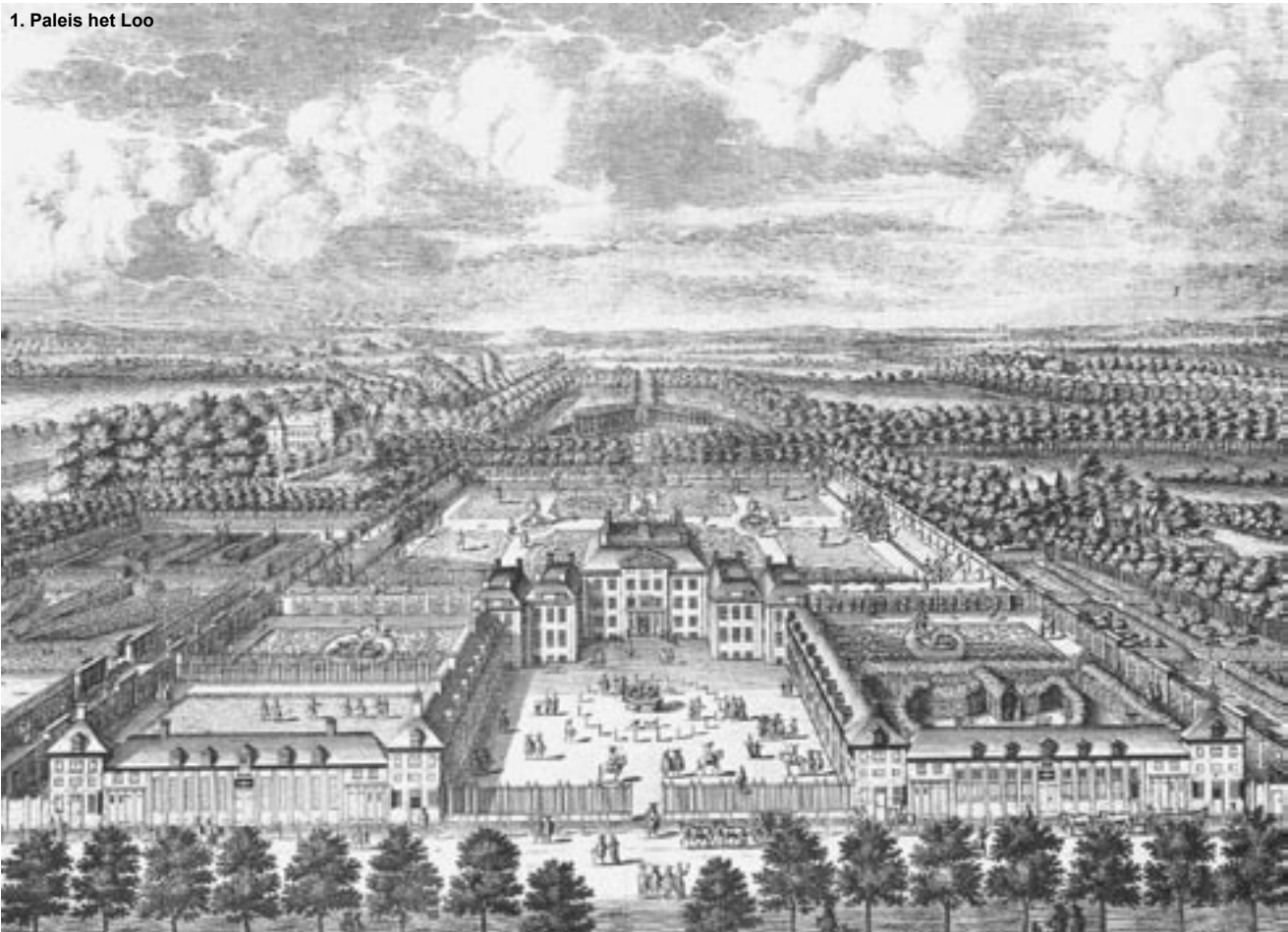
Internationale contacten

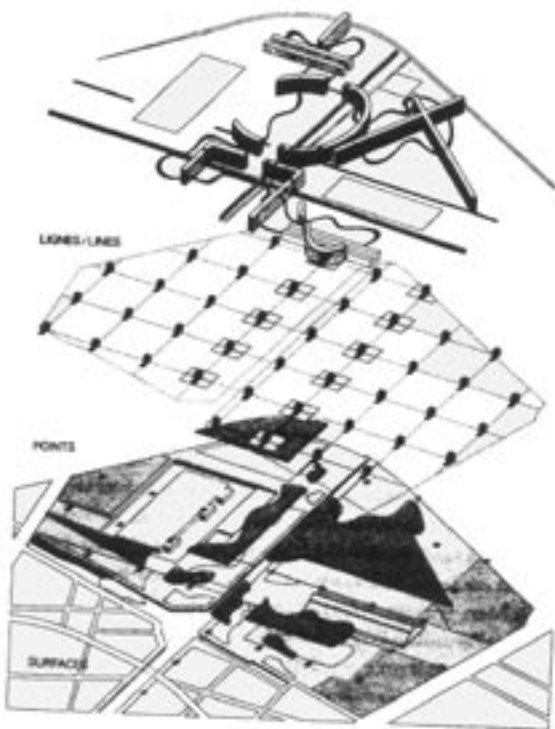
Een belangrijke vorm van internationaal contact vormen stages of studies met behulp van "Erasmus" in het buitenland, maar ook congressen spelen een rol, misschien meer in sociale zin dan inhoudelijk, maar dat is ook belangrijk. Een andere vorm van uitwisseling van ideeën is de studiereis. Een groep studenten uit Wageningen heeft de

afgelopen zomer Kopenhagen en het gebied van de Sont bezocht, een gebied waarvan politici en planologen grote verwachtingen heeft nu er een brug/tunnel verbinding tussen Zweden en Denemarken is aangelegd. Een groep studenten van de Architectenschool in Kopenhagen is bezig een excursie voor te bereiden naar de Randstad in de veronderstelling dat de Sont regio en de Randstad veel gemeen hebben en men dus van elkaar kan leren.

Tijdschriften en architectuur(jaar)boeken, liefst in het Engels, zijn voorlopig niet weg te denken als intermediair voor ideeën en opvattingen (en dragen bij aan de sterstatus van ontwerpers.) Zij zijn ook belangrijk als geheugen voor historici en andere geïnteresseerden. Men moet echter niet vergeten, dat dit materiaal is geselecteerd en slechts

1. Paleis het Loo

2. Architecten winnen prijsvraag Parijs met structuren en patronen

een kleine uitsnede laat zien van alles dat er wordt geproduceerd. Dit geeft de dames en heren redacteurs een aardige verantwoording.

Men moet spreken van het voorlopige belang van de geschreven media, omdat weldra -helaas, helaas- de computer de dominante informatiebron zal zijn.

Het onderwijs

De enige kracht, die deze vervaging van verschillen in benadering, deze internationalisering, kan tegenwerken ligt in het onderwijs. Men mag verwachten dat het onderwijs wordt gegeven vanuit de cultuur van het land (niet omdat deze beter zou zijn dan andere, maar gewoon anders), waarbij Sørensen's "genius loci", de karakteristieke van stad en landschap een belangrijke rol speelt. Nederland heeft jarenlang zich kunnen onderscheiden van de andere opleidingen in Europa door de grote nadruk op de inzichtelijke methodieken en het helder woordgebruik. Dit mede door de inzet van Meto Vroom en de zijnen. Ook de soort studieopdrachten was vrij uniek: terwijl op de meeste opleidingen

de stedelijke opgave de hoofdmoot uitmaakte, werd in Wageningen het landelijk gebied veel aandacht gegeven.

Hoe gaat het onderwijs, dat nu onder leiding staat van een niet Europeaan zich ontwikkelen? Zal er een Nederlandse benadering van het vak blijven bestaan of wordt het internationaler?

In Denemarken heeft nog steeds de stedelijke opgave prioriteit en wordt veel meer dan in Wageningen aandacht gegeven aan de uitwerking. Daarbij speelt de consequente en eenvoudige vormgeving een grote rol. De huidige hoogleraar landschapsarchitectuur aan de Architectenschool in Kopenhagen is op de eerste plaats een kunstenaar. Maar ook hier staat, gezien de jongste projecten, de traditionele "Deense eenvoud" onder druk door invloeden van buitenaf.

Nieuwe ontwikkelingen?

In de hierboven geschetste "nieuwe ontwikkelingen" liggen prachtige onderwijsopdrachten verscholen, want al de successen ten spijt is het van belang te

weten of de plannen, die vandaag de dag worden gemaakt wel zo nieuw en voortreffelijk zijn.

Ga de plannen die gepubliceerd worden in jaaroverzichten en tijdschriften eens kritisch analyseren op vorm en gebruik, duurzaamheid en materiaalkeuze. Is het project wel te onderhouden tegen redelijke kosten? Wat is de plaats, die de beplanting heeft in het ontwerp?

(Vroeger was beplanting het belangrijkste uitdrukingsmiddel van de tuin- en landschapsarchitect en in het gebruik van beplanting onderscheidde deze zich van de stede(n)bouwer en architect.) Wat is de relatie tussen landart en landschapsarchitectuur? Zijn we niet ver van de wortels van het vak verwijderd geraakt en wat zijn dan die wortels? Zo zijn er veel vragen te stellen die nodig beantwoord moeten worden in Wageningen, Velp en Amsterdam.

Summary

Lodewijk Wiegersma is a landscape architect who has worked in the Nether-

3. Het is alles zo echt

Column

Planning en Europa

lands and Denmark. He describes the history and position of landscape architecture in Europe. The garden architect C.Th. Sørensen discovered that a garden couldn't be described by a trend, such as baroque, but by the country or place where it was designed and flourished: the genius loci.

Something changed in the landscape architecture profession after the design contest of La Villette in Paris, where architects won in stead of landscape architects.

The computer entered the world of landscape architecture which resulted in (Landscape)architects from all over the world using the same programs. The international exchange of information about our profession flourishes. The computer plays a big part in this. Cultural and geographical and methodical differences between countries are disappearing. Educational institutes like universities have the opportunity and (moral) obligation to battle this globalization of the profession. Fundamental questions like, have we traveled to far from our roots and what are these roots, are questions which need to be answered to clarify the position of landscape architecture in the world of designing.

Zelf ben ik een groot voorstander van Europa, een eengemaakt Europa, een Verenigde Staten van Europa. Ik ben een groot voorstander van planning, van een collectief nadenken over een goede ruimtelijke inrichting. Maar ik ga er niet vanuit dat iedereen het met me eens is. En ik ben geen voorstander van nutteloze bureaucratie.

Een van de meest nutteloze nog niet bestaande bureaucratieën, een die het bestaan resoluut ontzegt dient te worden, is een Europese plannings- instantie naar Nederlands model. Stemmen gaan tegenwoordig op om net zoiets op poten te zetten. Er is een lobby aan de gang om planning op een Europese schaal van de grond te krijgen. Een niet erg succesvolle lobby tot nog toe, gelukkig.

Europa kan haar pijlen beter op andere zaken richten, dingen die een eenmaking versnellen en een samenhangend, krachtig, onafhankelijk optreden naar buiten toe mogelijk maken: een gezamenlijke defensiemacht, een uitvoerende macht –president en ministers–, een buitenlands beleid, een promotie van regionale machten ten nadele van de nationale, het aandikken van een Europese administratie bij het ontmantelen van nationale bureaucratie. Het aankweken met alle middelen –herschrijving van geschiedenisboeken, verplichte verplaatsing van studenten door uitdunning van universiteiten, verplaatsing van ambtenaren, verplichte invoering van Engels als officiële taal, herdefinitie van partijgrenzen.... – van Europees patriotisme.

Misschien moet China nog enkele keren zijn welvaart vermenigvuldigen, misschien moet Amerika nog wat meer militaire avonturen aangaan, misschien moeten de Europese landen nog wat ruwer wakker geschud worden als ze weer eens denken uniek, superieur en onafhankelijk te zijn. Misschien moeten de wakkere burgers uit hun droom ontwaken als ze denken dat meer Europa meer bureaucratie betekent. Misschien dat het er dan van komt.

Tot het zover is, moeten we het doen met minder. Voorstanders van een eengemaakt Europa kunnen alle wettelijke middelen gebruiken om rechtstreeks op de genoemde doelen af te stevenen- weinig kans op succes zonder catastrofes. Ze kunnen tegelijk trachten het Europese wetgevingsproces te ondersteunen, waarbij politieke eenmaking kan resulteren uit duizend kleine regeltjes, integratie van onderaf, recht dat politiek maakt. Ze kunnen ook kritiek leveren op nationale overheden die de eigen verantwoordelijkheden ontwijken door naar Europa te wijzen, die zo de eenmaking systematisch vertragen.

Moest dit niet over ruimtelijke ordening gaan? Precies, over het geringe belang van ruimtelijke ordening bij de Europese eenmaking, over het enorme belang van de eenmaking. Over het geringe belang van een gezamenlijk ruimtelijk beleid, over het enorme belang van een gezamenlijk buitenlands beleid. Het moet gaan over de fictie van objectiviteit die nog steeds leeft in het ruimtelijk beleid van sommige landen, en over de gevaren Europa daarmee te besmetten. Het zou ook moeten gaan over de volkomen onverkoopbaarheid van veel fossiele planningsmodernismen in veel Europese landen, over het wegsmelten van draagvlak voor de unie daardoor, over de onmogelijkheid tot een ruimtelijk plan op Europese schaal te komen dat nieuwe kwaliteiten kan scheppen, economische ontwikkelingen kan vertalen, meer kan zijn dan een optelsom van bestaande geografische kenmerken en lokale en regionale wensen.

Net zomin als de Sovjetunie ooit maakbaar was met geweld, zal de Europese unie dat zijn. Het zal moeten groeien. En net zoals de ruimtelijke planning van die Sovjetunie nooit gewerkt heeft, omdat ze veel complexiteit en onvoorspelbaarheid over het hoofd zag, zal een Europese planning naar modernistisch model niet werken.

[Uitzondering: grand projets, netwerken en plekken waar af en toe met zijn allen aan gewerkt kan worden –oude dingen, wegen, parken, pronkstukken. Maar alsjeblieft geen vernieuwende ruimtelijke concepten voor Europa gaan uitdenken. En alsjeblieft die gedachten niet institutionaliseren en het dagelijkse leven laten bepalen in de Auvergne, in Friesland, in Helsinki.]

Kristof van Assche